

Hulefâ-yı Râşidîn Devri (Dört Halife Dönemi 11-40/632-661)

Mustafa Fayda

İstanbul, Kubbealti Neşriyatı, 2014 Ekim, 415 sayfa, ISBN: 978- 605-4750-11- 5

Fatih ERBAŞ*

“*Hulefâ-yı Râşidîn Devri*”, İslam Peygamberi'nin hayâtında Dört Halife, Peygamber'in Vefâtı ve Râşid Halîfelerin İktidâra Gelişleri, Hz. Ebû Bekir Dönemi, Hulefâ-yı Râşidîn Dönemi İslâm Fetihleri, Irak Cephesi Fetihleri, Sûriye Cephesi Fetihleri, Mısır'ın Fethi, Fetihlerden Sonra gayrimüslimler veya Zimmîler, Hulefâ-yı Râşidîn Döneminde İktisâdî Durum, İdârî ve Siyâsî Teşkilât, İç Karışıklıklar ve İç Savaşlar, İslâmî İlimlerin Teşekkülü bölümleri ile bunlara ilave olarak bibliyografi ve dizinden oluşmaktadır.

İsminden de anlaşılacağı üzere kitap, ilk İslam devletini Hz.Peygamberden sonra 632 ile 661 yılları arasında yaklaşık 30 yıl yöneten dört büyük halife Hz.Ebubekir, Hz.Ömer, Hz.Osman ve Hz.Ali'yi anlatmaktadır. Kitap akıcı bir uslûbla, zengin bir lisanla ve sarih bilgiyle kaleme alınmıştır. Yazarın anlatımı okuyucuyu eserin kahramanlarının birbiri ile ilişkilerini, bu ilişkilerdeki özen ve saygıyı anlamayı kolaylaştırıyor.

* Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Doktora Öğrencisi, fatiherbas@gmail.com

Giriş bölümü aslında bu kitabın ağırlık merkezi durumundadır. Bu kitabı “Dört Büyük Halife” hakkında yazılmış diğer kitaplardan ayıran en önemli tarafı bu giriş bölümüdür. Son dönemde İslam dünyasında bazı tartışma konuları vardır. Bu konulardan birisi Hz.Peygamber ve döneminin abartıldığına yönelik tartışmalardır. Bazı düşünce sahipleri “Kur’an İslamı”na dönüş anlayışını savunmakta ve İslamın yüzyıllar içinde yönetimler tarafından yozlaştırıldığı, çeşitli hurafelerin karıştırıldığı iddiası ile Kur’an İslam’ı tanımlaması getirmektedirler. Bu iddia sahipleri meselelere çözüm ararken Kur’an’a kendi yaptıkları yorumla çözüm bulmakta ve o mevzularda Peygamber ve dostlarının çözüm önerilerine fazla teveccüh göstermemektedirler. Diğer bazı görüş sahipleri ise, İslam’ın Kur’an’dan, Kur’an’da hüküm yoksa peygamberin hayatından ve uygulamalarından yararlanılarak öğrenilmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Bu son görüş sahiplerine göre, Kur’an İslam’ı anlayışı peygamberin önemini azaltıcı ve aslında bu iddia sahiplerinin dini yozlaştırmaları anlamına gelmektedir. Profesör Fayda bu bölümde bir yönü ile “Peygambersiz İslam” anlayışına ve “Peygamberin gereğinden fazla abartıldığına” dair algı ve anlayışlara ilmi bir reddiye yazmış durumdadır. Bunu da Peygamber hakkında insanların anlatımları ve abartıları ile değil Kur’an’dan ayetlerle yapmaktadır. Aslında Mustafa Fayda Hoca bu bölümü yazmakla şunu demektedir: “Peygamberimiz hakkında yazılanlar ve söylenenler abartı değildir. Allah yüce kitabı Kur’an’da onu her türlü övgünün üstünde ifadelerle övmüş durumdadır.”. Kitap bu yönü ile Peygamberin Kur’an’a göre nasıl anlaşılması gerektiğini öğretme gayesi gütmektedir.

Kitabımızın giriş bölümünün diğer bir özelliği de dört büyük halifenin Hz. Peygamber zamanındaki hayatlarına geniş yer vermesidir. Dolayısıyla bu dört büyük insanın Peygamber ahlakı ile nasıl ahlaklandıklarını da yine kitabın giriş bölümünde öğrenmekteyiz.

Kitabı diğer kitaplardan farklı kılan bir diğer husus da Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali’nin cemiyet ve insan zaviyesinden ele alınmış olmalarıdır. İlmi bir kitaba yakışır şekilde bu dört büyük halifenin birer insan ve toplumun bir parçası oldukları da bize aktarılmaktadır. Dört Büyük Halifenin Hz. Peygamber hayatta iken hallerinin anlatıldığı bölümde; dört halifenin aile geçmişleri, İslam’dan önceki hayatları, karakterleri, peygamber ile irtibatları ve onunla yaşadıkları anlatılmaktadır. Hz.Peygamberin hayatının son döneminde hasta iken cemaate namazı Hz. Ebubekir’in kıldırmasını buyurması, Hz. Ömer’e “Faruk” lakabını verdiği hadise, Hz. Osman’ın peygamberle irtibatında edebe olabildiğince çok riayet etmesi, Hz.Ali’nin Hz.Peygamber’e yakınlığı ve “helal ile haramı en iyi bilen ve en iyi hukuki karar veren sahabi” ünvanını alması da hep bu bölümde yer alan hususlardır.

Kitapta bilahare, her bir *Raşid Halife*'nin dönemi ayrı ayrı kısaca ele alınmaktadır. Bu kitabı farklı kılan hususlardan biri, bazı siyasi olaylar ele alındıktan sonra her bir halifenin döneminde o hadise ile ilgili yapılanlar anlatılmış, bu yönü ile hadiseler arasında irtibat sağlanmaya çalışılmıştır. Mesela, Suriye cephesi fetihleri, gayrimüslimlerle ilişkiler, devletin iktisadi durumu, devlet teşkilatı, devlet uygulamaları, devlet-halk ilişkileri, insanın boğazının düğümlenmesine sebep olan Müslümanlar arasındaki ihtilaflar, savaşlar ve nihayetinde İslami ilimlerdeki tekâmül ayrıntılı olarak, ayrı başlıklar altında ve her birinde bu dört halife ilgili dönemler incelenmektedir:

Hz. Ebubekir ilk Müslümanlardandır. Asıl ismi *Abd-ül Kâbe* (Kâbe'nin kulu)'dir. Müslüman olunca Hz. Peygamber ona Abdullah (Allah'ın kulu) ismini vermiştir. Daha çok, peygambere sadakati nedeniyle kendisine layık görülen Sıddık lakabı ile anılır. Ebubekir, "*Bekir'in babası*" anlamına gelmektedir. Tarihi kaynaklara göre Bekir isminde bir oğlunun bulunduğu dair bir delil yoktur. Kendisine neden Ebubekir dendiği aşıkâr değildir. Ailesinin ilk erkek çocuğu olmasından veya ilk tekbir getiren kişi olmasından dolayı kendisine Ebubekir dendiği rivayetleri mevcuttur.

Hz. Ebubekir'in en büyük özellikleri merhameti, iyilikte ve dağıtmaktaki ölçsüzlüğü olarak anlatılmaktadır. Köleleri özgürleştirmek için satın almakta, elinde ne varsa hiçbir şey kalmayacak derecede iyilik yapmaya gayret etmektedir.

Hz.Ömer'in en önemli özelliği taviz vermez, usullere, kurallara bağlı yapısıdır. İlk defa onun zamanında devletin başındaki kişiye "*Emir'ül Müminin*" denmiştir. Ondan önce Hz.Ebubekir'e *Halifetü Resulillah* (Peygamberin Halifesi), Hz.Ömer'e ise *Halifetü Halifeti Resulillah* (Peygamberin Halifesinin Halifesi) denmekte idi. Söyleme zorluğu nedeniyle sıfat değiştirilerek "*Emir'ül Müminin*" yapılmıştır. Hz. Ömer devleti temsil edecek kişileri seçerken konuya dair bilgi sahibi insanlarla fikir alışverişinde bulunarak en ehil insanı seçmek için özel gayret gösterirdi. Kitapta, Hz.Ömer'in devlet görevlilerine şu hitabı onun devlet adamı anlayışının en bariz yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır: "*Sizi saltanat sürmek, halka tahakküm etmek için tayin etmedim. Müslümanların haklarını koruyunuz. Haksız yere kötölemeyiniz ve övmeyiniz. Kapılarınızı yüzlerinize kapamayınız ki, kuvvetliler zayıfları ezmesinler. Kendinizi üstün görmeyiniz.*" Hz. Ömer'in devlet uygulamalarından biri de göreve tayin ettiklerinin mal varlıklarını tespit ettirmektir.

Kitapta Hz. Osman döneminde başlayan karışıklıklar "*el-Fitnetü'l-kübra*" (Büyük Fitne) olarak adlandırılmakta ve bu karışıklıkların sebebi olarak Hz.Osman'ın on iki yıllık iktidarının son altı yılında aldığı bazı karar ve tasarrufları gösterilmektedir. Hz.Ömer'in katı bir şekilde uyguladığı yakınlara mesafeli duruş ve temsilde liyakat anlayışından sonra,

Hız.Osman'ın "yumuşak ve vicdanlı karakterinin" suiistimallere yol açtığı ve açılan bu delikten fitnenin bünyeyi sardığı yazar tarafından dile getirilen görüştür. Bu görüşün Sünniliğin İslâm tarihinin ilk yüzyılına bakış açısını yansıttığı açıktır.

Kitapta derinlemesine ele alınan konulardan biri de Hz.Ali'nin iktidarını ve hayatını kaybetmesine yol açan gelişmelere ayrılmıştır. Hz.Ali, Muaviye ile çatışmaya başladıktan sonra Muaviye ve taraftarlarının Hz.Ali'ye karşı Kur'an'ı kalkan olarak kullandıkları bilinen tarihi bir hadisedir. Bu durumdan sonra Hz. Ali savaşmaya devam etmiş, ancak savaş neticelenmeden anlaşma yollarını aramıştır. Hz. Ali tarafında bulunan bazı kabileler münafık olarak kabul ettikleri Muaviye taraftarları ile çatışmanın sonlandırılmasını kabul etmeyerek Hz.Ali'yi terk etmişler ve bu terkin sonucu olarak Halife Ali'nin güç kaybetmesi ve üstelik kendisini terk edenlerin de düşmanlığını kazanması sonucu onlar tarafından şehit edilmek suretiyle hem canını, hem iktidarını kaybetmiştir.

Kitabın okumayı kolaylaştıran taraflarından biri en sonda bir indekse yer verilmiş olmasıdır. Dolayısıyla, herhangi bir kavramdan, kişiden, olaydan, mekândan yola çıkarak kitapta ilgili bölüme ulaşabilmektesiniz.

Diğer taraftan doyurucu bilgiler ihtiva eden incelediğimiz eserin en önemli iki eksiği kitapta kronoloji bulunmaması ve teferruatı ile anlatılan dönemin haritalarla desteklenmemiş olmasıdır. Eğer her bölümün sonunda veya en sonda bir kronoloji cetveli olsa, farklı bölümleri okurken, dönüp dönüp bakmak ve olayları bir bütün halinde görmek açısından pek faydalı olabilirdi. Keza, önemli hadiseler anlatılırken o bölgelerin haritası kitaba ilave edilse ve ayrıca her büyük halife zamanındaki İslam Devleti sınırları ve onların faaliyetleri haritalarla sunulsa idi kitap daha kolay anlaşılır hale gelebilirdi. Özellikle, genç nesil bakımından bu durumun bir gereklilik olduğunu değerlendiriyorum. Hulasa, Prof. Dr. Mustafa Fayda, Dört Halife Dönemine ışık tutan, kolay ve zevkle okunabilen, iyi bir başvuru kitabı meydana getirmiştir. Eserin, İslam Tarihinin özüne ilişkin bilgi almak isteyenlerce bir başucu kitabı olarak kullanılmasında fayda mütalaa edilmektedir.